

BEKE MARGIT

Erdő Péter esztergom–budapesti érsek címere és pecsétje

Miután II. János Pál pápa 1999. november 5-én Erdő Pétert Pappi-i címzetes püspökké és a székesfehérvári egyházmegye segédpüspökévé nevezte ki, az új püspök címerképül a *Sedes Sapientiae*-t, a Bölcsesség Székét választotta, mert patrónusaként tiszteli Szűz Máriát, a Bölcsesség Széke szimbólumában. Az ekkor Vanyó László teológiai tanár által elkészített címerben a Szent Katalin kolostorban lévő *Sedes Sapientiae* alakja látható, hold és csillag kíséretében.

A Bölcsesség Széke

A Bölcsesség Székének megértéséhez szentírási szövegek állnak rendelkezésre. Salamon bölcs és értő szívet kapott.¹ Salamon király megtettesíti a bölcsességet (*sapientia*) az okosságot (*prudentia*) és az igazságosságot (*iustitia*).² Salamon magának pazar palotát épített, benne „csináltatott egy hatalmas trónt elefántcsontból és bevonatta színarannyal... a trónnak hat lépcsője volt... a szék mindkét oldalára karfát tettek, a karfák mellett pedig két oroslán állt” (1Kir 10, 18–20). Néha 12 oroslánról szólnak, ami a prófétákra és az apostolokra vonatkozik. A hat lépcsőfokhoz Mária erényeit kapcsolták. Salamonhoz kötik az Énekek Éneke szerzőségét, amely Isten és az egyház kapcsolatát fejezi ki misztikus módon. A 16. századtól kezdve Loretóból terjedt el a zarándokok számára az a litánia, amely a Szűzanyát az Énekek Énekéből vett szimbólumokkal szólítja meg, mint a Bölcsesség Széke, Igazság Tükré.

Cserey Farkas 1772-ben versekbe foglalta Szűz Mária dicséretét és a szöveg a „Loretói Litánia” címet viseli.³ Szűz Máriát a szerző a Bölcsesség királyi székének nevezi, és szentírási szövegekkel támasztja alá mondanivalóját: „kicsoda ez, aki feljő a pusztából gyönyörűségekkel bővelkedvén, az ő szerelmére támaszkodván” (Én 8, 5), „a magasságnak dicsőséges királyi széke (Jer 17, 12). Ő teremtette azt a Szentlélek által” (Sir 1, 9), „nem volt ilyen királyi szék egy országban sem” (2Kron 9, 19). A költői megfogalmazásból kiderül, hogy Isten

1. kép: A Chereödi-Missale színezett fametszete. Főszékesegyházi Könyvtár, Esztergom. Missale Zagradiense. Fotó: Mudrák Attila.

az örök Bölcsesség, aki Máriát királyi székének előre kiválasztotta, ugyanis Krisztus, a második isteni személy tőle nyerte testét. Tehát ebben gyökerezik a Bölcsesség Székének értelme.

Elmondható, hogy Erdő Péter szinte egész élete a jog büvöletében zajlott.⁴ Édesapja jogász volt, tehát otthonról hozta érdeklődését. Teológiai tanulmányait Esztergomban kezdte, majd Budapesten fejezte be. Lékai László bíboros Rómába küldte tanulmányainak folytatására a Pápai Magyar Egyházi Intézet ösztöndíjasaként, hogy a *Pontificia Università Lateranensen* kánonjogot tanuljon, ahol 1980-ban doktori

¹ 1 Kir 4, 12.

² A keresztény művészet lexikona. (Szerk. Jutta Seibert.) Bp., 1986. 274.

³ *Nagy-ajtai Cserey Farkas*: Isten Anyjának, a Boldogságos Széplőtelen szép Szűz Máriának Lóréтоми Litániában lévő nevezetek rendin folyó dicsérete. Bécs, 1772. (Reprint: H. n. [Bp.], é. n.) 68–69.

⁴ *Beke Margit*: Erdő II. Péter. In: *Esztergomi érsekek 1001–2003*. (Szerk. Beke Margit.) Bp., 2003. 408–410., *Beke Margit*: *Az Esztergomi (Esztergom–Budapesti) Főegyházmegye papsága 1892–2006*. Bp. 2008. 171–178.

2. kép: Erdő Péter bíboros címere zöld bojtokkal. Tervezte: Beke Margit, rajzolta: Kovácsné Somogyi Zsuzsanna. Fotó: Míg Balázs.

címet szerzett. 1975. június 18-án Lékai László szentelte pappá Budapesten. A Prímási és Érseki Főszentszéknek nagy szüksége volt egy kánonjogászra, így a teológiai tanárság mellett ezen a pályán tevékenykedett. 1980-ban szentszéki jegyző, 1985-ben bíró és a bírósági helynök helyettese, 1994–1995-ben az Esztergomi Érseki Bíróság helynöke. 1993-ban közreműködésével létrejött a Pázmány Péter Katolikus Egyetem és 1996-ban az Egyetem Kánonjogi Posztgraduális Intézet elnöke lett 2002-ig. Az egyetemes egyház vezetői is felfigyeltek munkásságára, és 1986-tól a Gregoriana Pápai Egyetem megbízott professzora. Püspökszentelését II. János Pál végezte Rómában 2000. január 6-án a Szent Péter bazilikában Giovanni Battista Re bíboros és Marcello Zago érsek társszentelőkkel. 2002. december 7-én II. János Pál kinevezte Esztergom–Budapesti Főegyházmegye érsekévé, majd 2003. január 14-én hivatalba lépett.

Közben kerestek meg, hogy az új főpásztornak rangjához illő címerre lenne szüksége. A címerkép megrajzolása és színezése általában hosszú időt vesz igénybe, viszont az idő ilyenkor mindig sürget. A jogász-főpásztor új címerének tervezésénél a *Sedes Sapientiae* motívuma adott volt. Azonnal a Chereödi-Missale szép alakja jutott eszembe, hiszen illő, hogy egy főpásztor saját egyházmegyéjéhez kapcsolódó szimbólumot válasszon. Az Esztergomi Főszékesegyházi Könyvtárban őrzik az úgynevezett Chereödi-Misekönyvet, amelyet *Missale Zagrabiense*nek is nevez az irodalom.⁵ Egykori tulajdonosa, Cserödy János⁶ 1543-ban született, megemlíti róla, hogy kiváló jártassággal bírt a magyar jogtudományban. 1573-ban

⁵ Berkovits Ilona: Főszékesegyházi könyvtár. A kódexfestészet emlékei a Főszékesegyházi Könyvtárban. In: Esztergom műemlékei. Múzeumok, kincstár könyvtár. (Összeáll. Genthon István.) Bp., 1948. (Magyarország műemléki topográfiája I/1.) 321.

⁶ Takács Emma: Cserödy János. In: Magyar Katolikus Lexikon. (Főszerk. Diós István.) II. k. Bp., 1993. 426. további irodalommal. Kollányi Ferenc: Esztergomi kanonokok 1100–1900. Esztergom, 1900. 176.; Sugár István: Az egri püspökök története. Bp., 1984. 284.

esztergomi kanonoknak nevezték ki. 1575. január 18-án kapott nemességet a királytól.⁷ Nemesi diplomája, élén a festett címerrel fennmaradt a Prímási Levéltár Acta Radicalia dokumentumai között. 1592. szeptember 5-én pécsi püspök és egyúttal esztergomi apostoli adminisztrátor. 1596. június 17-én egri püspök lett, de pápai megerősítést nem nyert. Ez az időszak a török uralom ideje, amikor Pécs és Esztergom már előzőleg török kézre került, és főpásztoraik többnyire a Felvidéken éltek. Cserödy is az esztergomi érsekek székhelyére, Nagyszombatba ment és itt hunyt el 1597. augusztus 4-én, 54 évesen. A Szent Miklós-templomban helyezték nyugalomra, ahol síremléke is megmaradt.⁸

Mivel Nagyszombatban halt meg, ezzel magyarázható, hogy misekönyve az esztergomi székeskáptalan tulajdonában maradt. A papír és hártya fóliókból álló kötetet két hasábjában készítették. Magyar mester díszítette 1592-ben. Két festett lapon keretdíszítés és az egyikben két címer ábrázolása látható Szent István és Szent Adalbert képével. A kötése 16. századi vörös bársony, fatáblákon, aranyozott ezüstveretekkel, az evangélisták alakjaival díszített nyolc sarokverettel, két köldökverettel. A felső köldökvereten lévő feliratok szerint a pécsi püspöknek, az esztergomi egyház adminisztrátorának a tulajdona volt 1592-ben. Talán éppen kinevezésekor kapta ajándékba vagy díszítették személyéhez illően.

Az első lap retróján, a *Regina coeli laetare* kezdetű oldalon színezett fametszet látható. Ennek témája Magyarok Nagyasszonya, *Patrona Regni Hungariae* felirattal, az egyik oldalon Szent István királlyal és Szent Imre herceggel, a másikon Szent László királlyal. A Magyarok Nagyasszonya ölében a kis Jézussal egy szép faragott trónon ül, feje fölött két lebegő angyal koronát tart. A kép tehát a mennyekbe felvett és megkoronázott királynőt is ábrázolja, aki Magyarország védőszentje, egyben mégis az ülő Madonna, a *Sedes Sapientiae*, a Bölcsesség Széke. A bíborosi címer képét tehát a Chereödi-Missale kölcsönözte. Ebből a szép kompozícióból vettük ki a Bölcsesség Széke ábrázolását, ami egyúttal Magyarország Nagyasszonya és a Mennyekben Megkoronázott Királyné ábrázolása is. Mindez egykor egy jogász-főpapa tulajdonát képezte, ezért az újonnan készülő főpapi címerrel való találkozása szerencsésnek mondható.

A pajzs kék mezejéhez a főpásztor ragaszkodott, mint a székelységre utaló színhez, akárcsak a hold és a nap ábrázolásához, ami valójában az égi szféra megjelenítése és a székelők jelképe is. Ami igazán problémát okozott, hogy a kalap és a róla 15-15 lecsüngő bojt milyen színű legyen. Ismeretes, hogy az érsekek címerében a főpapi kalapot zöld, a bíborosok címerében viszont vörös (bíbor) színnel kell ábrázolni. Az sejthető volt, hogy a magyar prímás elődeihez hasonlóan igen hamar bíborosi rangra emelkedik. (Ez 2003. október 21-én meg is történt, címtemploma a Santa Balbina lett.) Az érseki beiktatás alkalmára az 1993 óta társszékesegyház Szent

⁷ Beke Margit: A Prímási Levéltár nemesi és címeres emlékei. Esztergom, 1995. 95. (2. kiadás: Bp., 2010. 118.)

⁸ Zuzana Ludoviková: Az esztergomi érsekek nagyszombati síremlékei. In: Mater et Magistra. Strigonium Antiquum V. (Szerk. Csombor Erzsébet–Hegedűs András.) Esztergom, 2003. 223–233. (Közli a síremlék fotóját is.)

István-bazilikában a baldachinra az új főpásztori címert rá akarták hímezni. A tervező azt gondolta, hogy az érseket zöld kalap és bojtok illetik meg és nem szükséges megelőlegezni a vörös színt. Hiába próbálta fellelni Vaszary Kolos (esztergomi érsek 1891–1912, bíboros 1893. január 16-tól) és Csernoch János (esztergomi érsek 1912–1927, bíboros 1914-től) bíborosi kinevezése előtti színes érseki címereit. Ekkor még nem volt ismert Mindszenty József zöld színű érseki címere, mégis zöld színűek lettek a bojtok. Nem gondoltak ekkor egy igen fontos szempontra, mégpedig arra, hogy az esztergomi érsek nem csupán érsek, hanem primási méltóságához kapcsolódva *legatus natus*, vagyis született szentszéki követ, és mint ilyet, bíbornoki kinevezése előtt is megilletik a bíborosi jelvények.

A *legatus natus* és a bíbor viselése

Az esztergomi érseknek *legatus natus* címét IX. Bonifác pápa Kanizsai János (1387–1418) érsek⁹ számára 1394. április 24-én adott kiváltságától szokták számítani, amikor is a pápa az esztergomi egyházmegyében primássá és *legatus natus*-szá nevezte ki az érseket.¹⁰ A kérdés a 20. században a bíbor viselése miatt vált fontossá.

Kovács Ferenc szerint: „A primás, született szentszéki követ, méltósága alapján a bíborosi öltönyt viselheti addig is, míg el nem nyeri a cardinalisi méltóságot”.¹¹ Ezt erősíti meg a boldoggá avatott egyházbíró, Meszlényi Zoltán Lajos: „Ha egy szerzetes bíboros valamilyen püspöki széket kap, engedélyt szokott a pápa adni, hogy Rómán kívül (*extra Curiam*) a bíbort viselhesse. Ez azért van, mert szokatlannak tünnék fel, hogy egy előkelő püspöki vagy érseki széken, ahol megszokták a bíbor fényét, erről le kelljen mondani. Serédi mindjárt kinevezése után felvetette a kérdést, hogyan kelljen majd otthon öltözködni. A pápai főszertartásmester már [1913.] december 6-án kelt levelében arról értesítette Serédit, hogy a Szentatya úgy határozott, hogy Serédi Rómán kívül öltözködését illetően kövesse a hagyományokat és az eddigi engedményeket. *«Riguardo al colore delle vesti Cardinalizie extra Curiam Sua Santità accorda e approva che Vostra Paternità si comporti secondo la tradizione e i precedenti ammessi.»*”¹²

Az esztergomi érsekre nézve ennek a kérdésnek különleges jelentősége már csak azért is volt, mert az esztergomi érsek – még ha nem is voltak bíborosok – viselheték a bíbort mint a Szentszék született követi. Furcsa lett volna tehát, ha Serédi mint bíboros nem viselte volna azt a bíbort, amit olyan elődei is viselhetek, akik még nem voltak bíborosok.

⁹ Vajk Ádám: Kanizsai III. János. In: Esztergomi érsek i. m. 196–200., különösen 199.

¹⁰ IX. Bonifác pápa bullái 1389–1396. Budapestini, 1888. (Monumenta Vaticana historiam regni Hungariae illustrantia I/3.) (Reprint: Bp., 2000.) 249.; vö. Erdő Péter: A pápaság és a magyar királyság Zsigmond király idején (1387–1437). In: Magyarország és a Szentszék kapcsolatának ezer éve. (Szerk. Zombori István.) Bp., 1996. 83–88.

¹¹ Kovács Ferenc: Az esztergomi érseknek, mint Magyarország primásának jogállása. (Szakdolgozat.) Pázmány Péter Katolikus Egyetem Hittudományi Kar Könyvtára, 1920/9. 14. 21.

¹² Primási Levéltár (Esztergom), Serédi Jusztinián. Egyházkormányzati iratok. Cat. C. 303/1928

3. kép: Erdő Péter bíboros pecsétje

Vaszary Kolos hercegprimás a kérdést a Szentszék elé vitte. Arra nézve nem nyilatkoztak, hogy a magyar primást megilleti-e a bíbor, ellenben Vaszarynak tényleg megadták.¹³ A cikk szerzője, Sajó (a fedőnév a későbbi Rajner Lajos segédpüspököt takarja) úgy véli, hogy a Szentszék a Vaszarynak nyújtott engedménnyel közvetve elismerte volna az esztergomi érseknek jogát a bíbor viselésére. A kérdésnek csak az a történelmi nehézsége, hogy a régi primások, akik nem voltak bíborosok, nem viselték a bíbort, amint meglevő képeiken ma is megállapítható.

Tény, hogy a Vaszarynak adott kifejezett engedmény után a következő esztergomi érsek, Csernoch János szintén viselte a bíbort már bíborosi kinevezése előtt. Ugyanezt tette Mindszenty József is. Serédi a fenti engedély alapján, Rómán kívül mindig ugyanúgy öltözködött, mint a nem szerzetes bíborosok. Fekete szerzetesi ruhái ott voltak a S. Anselmo bíborosi lakosztályában, ahol római tartózkodása idején megszállni szokott.¹⁴

Az bizonyos, hogy Lékai László esztergomi érsek (élt 1910–1986) bíbornoki kinevezése (1976. május 24.) előtt, a pápai kihallgatáson már bíborosi öltözködésként jelent meg. A hagyományok tehát azt mutatják, hogy a bíbor használatának joga, mint *legatus natus* illeti meg az esztergomi főpapot, bíborosi kinevezése előtt is.

Így az eredetileg zöld kalappal és alácsüngő bojtokkal ábrázolt címer külső ékítményeinek színe nagyon hamar vörösre változott. A bíboros-érsek címerének leírása tehát a következő. Aranyszegélyű csücsköstalpú pajzs kék mezejében jobbról arany napkorong, balról ezüst félhold között a Bölcsesség Trónusa (*Sedes Sapientiae*) ábrázolása: arany trónuson az aranyszegélyű vörös ruhába és kék köpenybe öltözött Szűz Mária, baljával a kis Jézust karolja át, jobbáiban arany jogart tart, a dicsfény fölött ékkövekkel díszített, háromlevelű aranykorona. A pajzs mögött arany kettős kereszt, fölötté bíborosi kalap. Jelmondat: „INITIO NON ERAT NISI GRATIA”.

A bíboros pecsétje is ezt a teljes címet tartalmazza. Ke-rek pecsétjének pontos felirata: „DR. ERDŐ PÉTER Prímás Esztergom-Budapesti Érsek”.

¹³ Archiv für Katholishes Kirchenrecht, 67 (1923) 437.

¹⁴ Meszlényi Zoltán: Serédi életrajza. (Kézirat.) Primási Levéltár (Esztergom), Meszlényi Zoltán hagyatéka.